

ПРОТИВ КОЈ ВЛАДИКА Е УПЕРЕНА ПЕСНАТА НА АНДРЕЈА ПЕТКОВИЧ „ГЛАС ОТ ДАЛЕКА ЗЕМЛЈА“?

1. До неодамна песната „Глас от далека землја“ — што прв пат беше напечатена во „Цариградски вестник“, год. X, бр. 474, од 12 март 1860 год. — му се припишуваше на нашиот познат поет Константин Миладинов и како таква е публикувана во последните три изданија од делата на Миладинов ¹⁾, макар што песната не беше потпишана со името на К. Миладинов туку со псевдонимот „Правдољубов“.

Во „Македонски јазик“, год. III, бр 7, 155—166, Александар Спасов утврди дека авторот на „Глас от далека землја“ не е Константин Миладинов туку друг еден наш поет уште недоволно проучен — Андреја Петкович. Изнесувајќи докази за своето тврдење по однос авторството на песната што е во прашање, Спасов ја прикажа и полемиката што, во „Цариградски вестник“, беше предизвикана со дописот на „Правдољубов“, во којшто песната „Глас от далека землја“ беше уклопена како поетска документација на оптужбата против нешколуваните владици, конкретно против Бугаринот владика чие што име не ни беше досега познато. Одговарајќи му на Петковича — „Правдољубов“, полемичарот „Безпристрасниј“ (= Васил Друмев), грубо се нафрли на Петковича, наречувајќи го дека е „Кривдољубов“ и импутирајќи му дека е „... проклјат фанариотин“,*) кога такви зборови може да рече против еден владика Бугарин.

Задачава на мојов прилог е да го утврдам името на бугарскиот владика кого така жестоко го нападна нашиот поет и, при тоа, да дадам уште една потврда за исправноста на тврдењето на А. Спасов по однос на авторството на песната „Глас от далека землја“.

1) Димитър и Константин Миладинови, Съчинения, под редакцијата на Никола Табаков, Хемус, София, 1939, 1943; Ив. Хаджов: Братя Димитър и Константин Миладинови, Библиотека Българска книга, № 15, София, 1944;

*) Сите цитати ги давам со денешна азбука.

Припишувајќи му го псевдонимот „Правдољубов“ на Константин Миладинов, и со тоа зголемувајќи му го бројот на песните уште со една, Н. Табаков на стр. 94—96 од делото спомнато во белешка прва, ја донесе и дописката на „Правдољубов“²⁾. Од таа дописка ние ја дознаваме критиката на „Правдољубов“ — Петкович не само по однос на владиката против кого е испеана песната „Глас от далека земља“, туку и по однос на општата положба. „... на онаја груба простота, в која се находјат у нас сички духовни лица, от сами долни и до нај-горни“. Изјаснувајќи се за потребата да се изнајдат лекови со коишто ќе му се помогне на народот „... да ни изведат на прав и спасителен пат“, Петкович наоѓа дека „Нај-векје от сички за нас сега је потребно образование како светско, така и духовно. Ёве два путеводителја кои једни само можат да ни изведат от онаја темнота, в која стига векје се находиме“. Констатирајќи го народниот протест против грчките владици, Петкович објаснува дека „Напрасно се плачиме само от грчко духовенство, а себе оправдаваме! Напрасно викаме против Грци Владци и сакамe на место нив Б'лгари“. Место владици, вели Петкович, „Нека отворим једин пат по сички наши градови светски и духовни, училишта и ги наделиме сос сички неопходими средства, пак тогај за здраво можиме да чакаме образовани и граждани и достојни пастири“. Но, предвидувајќи дека неговиот предлог за давање првенство на отварање школи пред барањето владици, ќе наиде на отпор кај поединци, коишто, од разни разлози, со нетрпение чекале да се заменат грчките со бугарски владици, Петкович, со една народна пословица, сака да го обори тоа нетрпение, докажувајќи дека „... от недостојни, прости и груби Архипастири и пастири, ако и да се Б'лгари, мало за нас полза“. Оваа мисла на Петковича, и целата дописка со песната, го разбесни „Беспристрасниј“, којшто го испу Петковича, припишувајќи му најлоши намери и клеветејќи го како фанариот, особено подвлечувајќи ја мислата дека било невозможно да се отвораат школи додека се владците Грци!³⁾

Барањето на достојни и учени пастири Петкович го образложува и со опасноста што се јавуваше во Македонија и Бугарија од страна на католичката пропаганда „... кога от вси страни напират во наше сирото отечество западни многуучени проповедници“. Ако се добијат школувани пастири, резонува Петкович, тие ќе можат да ѝ се противстават на унијатската пропаганда, бидејќи Петкович токму

²⁾ Во второто издание на Сочиненијата на Миладиновци, на стр. 95. Табаков прави забелешка со којашто става извесна резерва по однос авторството на песната „Глас от далека земља“;

³⁾ А. Спасов, Наведено дело, 161—162;

на неа мислеше, кога зборуваше за западните многучени проповедници. — Продолжувајќи ја дописката, Петкович со радост ја поздравува веста за отворањето школа во Трново, прижелувајќи такви вести да чуе и од другите градови на Македонија и Бугарија.

За да би ја илустрирал лошата положба кај народот со кого управувале неуки владици, Петкович ја донесува песната „Глас от далека землја“ како „разказ, кој ми је разкажан от очевидци за оние наредби Архијереја Б'лгарина . . . кога бил в . . . Епархија. Сички притесненија и злоупотребленија, кои он правил в . . . Еве што ми разкажале за . . . кога бил в . . . Епархија . . .“.

Пасторалниот пејзаж, даден во првите строфи на песната, се заматува со свирепата стварност, од којашто се гледа како владикините пратеници по селата собираат владикини даноци:

„Поп и Протосингел седеле
На дукјан владикино сбирале.

Пред нив бедна баба стојала
И ги желно, сирота, молила:
Да ја почекајат неколку време,
Док' некоја пара от работа земе . . .

Но на нејзини љути плачови
Отговориле ѝ овија гнусни речови:
Донеси бабо твое врцниче,
Ако ли не, једно тепсијче —“

И откако уплашената баба им донесе на изјадниците „тепсија широка“, вака сиротата се извика:

„Милиј боже, милиј,
И вси небесни сили!

За ова ли се молихме
Оваква ли радост чекахме!
И грци ни Владици мачеха,
Но не ни тепсии зимаха —“.

за да би завршила со зборовите:

Ово ли је Б'лгарин владика
Кој ни чини мака толика;
Подобро је оште сто години,
Ако сме на мака наречени,
Да имаме Владици Грци,
Него ли овакви Б'лгари в'лци“.

Откако ја даде стихотворбата, Петкович продолжува да го напаѓа среброљубивиот владика: „Притесненије, кои притегнала . . . Епархија за пари от ненаситнаго . . . се безбројни. Он многу добро мог'л да учини за цркви и училишта в таја Епархија, имајќи такво големо состојание; но уви! он го употребјавал на богати обеди на свилени и ск'пи дрехи; на добри кони и други непотребни за него, како духовно лице, пиштности (салтанатл'ци)“⁴⁾.

Во дописката и во песната, на односните места каде би требало да се даде името на владиката и епархијата се наоѓаат точкици, испуштени се имињата и на владиката и на епархијата. Дали тоа го сторил самиот Петкович од извесни разлози, или се тоа обзира на редакцијата на „Цариградски вестник“, не ми е познато. Но секако, макар што со точкиците се покриваше името на среброљубивиот владика и несреќната епархија што владиката вака „стручно“ ја стрижеше, на читателите на „Цариградски вестник“ би требало да им било јасно за кого стануваше збор, бидејќи во годините на коишто се однесуваше дописката на Петковича, во Македонија — па и во Бугарија — малку Бугари беа владици. Но со утврдувањето на ова прашање како да не се бавел никој поодделно, иако, блиску до времето кога беше напишана дописката на Петковича, беше спомнато за кој владика станува збор.

2. Во делото на српскиот историчар Панта Среќковиќ: *Синан паша*, Биоград, 1865, на стр. 109—125 се наоѓа еден „Поглед Косовца на сѐање сѝвари у Сѝарој Србији“. Како за овој „Поглед . . .“, исто така и за останатите материјали што се објавени во спомнатата книга, Среќковиќ добил податоци од познатиот Сима Андрејевиќ Игуманов од Призрен. Интересно е да се спомене дека Сима А. Игуманов во спомнатиот „Поглед . . .“ ги третира истите прашања за коишто зборува Петкович во својата дописка и песната „Глас от далека землја“ и на начин како што тоа го чини Петкович. Како и Петкович и Игуманов (односно Среќковиќ) смета дека грчките владици не се најголемо зло што го мачи народот во Стара Србија, и укажува на примери од коишто се гледа дека имало добри владици Грци, додека укажува на повеќе примери на лоши свештеници Срби, коишто го малтретирале народот натурајќи му разни намети, што со сила, со Арнаути и Турци, ги извлекувале од народот. Меѓу останатите негативни свештени лица за коишто зборува Сима А. Игуманов го спомнува и владиката против кого пее Петкович: „Послије Захарије био је Ананије врло добар човјек. А какав беше онај Аксентије из Самокова? Он је био владика у Мостару у Херцеговини, пак је људма дојадио горе од најгорег манџуке. Он им је продавао све

⁴⁾ Сите цитати од кај Н. Табаков (белешка 1), 94—96, 90—92;

па чак и тепсије и лонце у чему кувају јело. Њега је врло добро описао г. Андрија Петкович. Како је био бугарин, а у Бугарској се почне вика на грчке владике, то га бугари за велику срећу мостараца, узму у Белес, али он је и ту починио таква зла, да су га прогнали⁵⁾ (к. м.)

Од наведените зборови на С. Игуманов јасно се дознава името на владиката за кого пишувал Петкович во својата дописка и песна „Глас от далека земља“, макар што овдека дописката и не се наведува. Доволно е да се погледаат подвлечените зборови, па да се види дека станува токму збор за грабењето тепсии и слични работи, за коишто се пее во „Глас от далека земља“. Од зборовите на Игуманов се добива уште една потврда за тоа дека песната е дело на Андреја Петкович, како веќе докажа, по друг пат, Александар Спасов. Од порано изнесеното за „Поглед . . .“ на Игуманов, се виде дека погледите на овој се истоветни со тие на Петковича, како по однос на владичите, исто така и по однос на просветното прашање во Македонија, Бугарија, Стара Србија.

Бавејќи се во Одеса со трговија С. Игуманов имаше можност да се запознае и со А. Петковича, додека овој учеше во Ришелевскиот лицеј во Одеса⁶⁾, и со него да дискутира за прашањата како да се издигне нашиот народ. Од литературата познато е дека Петкович и Игуманов одржувале врски преку писма и подоцна. Така познато е едно писмо што Андреја Петкович му го упатил на Игуманов од С. Петербург на 28 март 1865 г. Веќе од самото титулирање во писмото, и од неговата содржина, се гледа дека меѓу Петкович и Игуманов постоеле блиски, пријателски врски. Петкович му се обрнува на Игуманов со зборовите: „Драгиј ми Г-не Симо!“ и, понатаму, му заблагодарува за некакво писмо што Игуманов му го испратил на Петковича на 17 март истата година заедно со „ . . . известија, која сте ми у оном саобштили, тичућа се до положенија народа у Старој Србији, како у моралном тако и у материалном одношенијама“. ⁷⁾ — Извештајот што Игуманов му го испратил на Петковича, којшто во тоа време е веќе во дипломатската служба на Русија, секако треба да претставува нешто слично на „Поглед Косовца на стање у Старој Србији“, којшто е напечатен токму таа година кога и писмото, односно извештајот испратен до А. Петкович.

Од досега изложеното сметам дека може со сигурност да се тврди оти автор на песната „Глас от далека земља“

⁵⁾ П. Срећковиќ, Синап-паша, Биоград, 1865, 113;

⁶⁾ Споменаца педесетгодишњице Призренске богословско-учителске школе 1871—1921, Београд, 1925, 14—15;

⁷⁾ Наведената Споменаца, 15. Д-р Јов. Хаџи Васиљевиќ, Просветне и политичке прилике . . ., Београд, 1928, 101, бел. 1;

е Андреја Петкович и дека владиката Бугарин, што се критикува во дописката и песната е Авксентија Велешки.

А дека Авксентија Велешки бил токму таков како го прикажува А. Петкович можат да се приложат уште некои докази.

Пред да дојде за велешки митрополит Авксентија цели десет години провел во Мостар како Херцеговски митрополит. Како се однесувал спрема бедното херцеговско население ни зборува Јоаникије Памучина во работата: „Животопис о. Серафима Шолаје, ефимера Мостарског с продужењем историје грчких митрополита у Мостару⁸⁾. Авксентија, „родом Бугарин“, дошол во Мостар за митрополит на 1 април 1838 г. и веднаш отишол на Таслице (Плевље) „да одонуда започне народ глобити“. Шолаја, којшто бил придружник на Авксентија, во правењето паралела меѓу Авксентија и другите митрополити, што пред овего биле во Мостар, за Авксентија може да рече само најлошо: „... али овај бугарски лончар (Сваког лета долазе бугари из негова отечества у Херцеговину те граде од гњиле судове, зато смо га сви звали: лончаром и ђупаром) никад ми не даде у кући са собом ноћити, но ме ишћерај...“. Давајќи понатаму карактеристика за Авксентија Шолаја костантира дека Авксентија бил „велики посник и богомољац“, но и „злопамтило, јаспреша, среброљубац, и свештеномрзац“, кој „поглоби манастире, свештенике и вас народ“. Авксентија се издавал за Грк; во неговата придружба стално идел гаваз, којшто немилосрдно ги извршувал неговите наредби. Поради неговото „ненасићено среброљубство, а за највише што глоби и узнемирава сиромашне мртве“ народот завртил глава од него, но тоа нему ништо не сметало одново да го пљачкосува населението. На своите визитации Авксентија водел „... са собом зле Турке, кои су везали, пењали и пребијали свештенике и народ“. Со турската војска одел против Његоша. Обиколувајќи ја по трет пат својата епархија тој, со своите гавази, „... чинио је страшно насиље, глобио и робио, и пребијао свештенство и народ, по манастирима пограбио неке љепше утвари и закладе; од људи који му нијесу имали платити, пограбио им је из кућа: пушке велике и мале, ножеве, токе, доламе, женске хаљине, котлове, сане, таве, кантаре“⁹⁾ (к. м.) Поради ваквите постапки на Авксентија, Шолаја можеше да изјави: „Може се казати с једном ријечи, да је тада у свакоме пиштало материно млјeko; јер је сваки дан све повише пакоснија излазио...“. А народот, кому беа дозлогрдиле насилијата на митрополитот, се потужи кај пашата со зборовите: „Од Косова (битке косовске) оваки створ на двје

⁸⁾ Српско-далматински магазин за 1869 год., 147—170;

⁹⁾ Наведениот Магазин, 162;

ноге није прешао у Херцеговину, као овај Аксентије“. (стр. 163). — Кога Авксентија бил набркан од Мостар „27 априла 1848 године оџера пара и свога покућства 15 товара у Велес“. Опширно за влосторствата на Авксентија во Мостар пишувале Вл. Коровиќ¹⁰), потоа Ј. Радуловиќ и В. Скариќ¹¹), коишто сумата што Авксентија ја однесол од Мостар ја преценуваат на 12.000 дукати!

Така натоварен со огромно богатство Авксентија се најде во Велес, каде ја настави својата работа на пљачкањето народот, зашто ќе го осуди Петкович во спомнатата дописка и песната „Глас от далека земља“. И не само Петкович, туку, пред него, и познатиот наш преродбеник Јордан Џинот. — Анализирајќи ја песната „Глас от далека земља“, како песна што му се припишуваше на Константина Миладинов, и заземајќи извесен резервисан став по однос авторството на песната¹²), јас не можев тогаш да го идентифицирам владиката за кого такви осуди рече авторот на „Глас от далека земља“, но можев да укажам на тоа дека слична карактеристика за велешкиот митрополит Авксентија даде, на неколку пати, Јордан Џинот¹³). Во печатените работи не именувајќи го Авксентија, а во приватните писма именувајќи го, Џинот жестоко го осуди владиката Авксентија. Најпрвин во својата дописка под заглавие „Велес“¹⁴), напишана во Скопје на 1. 12. 1854, во која вели: „В Велес суштествуе един епископ болгарин, кој прекуобичај се гнуси от науката и до душа сја гнуси от учени чоловечи“. Малку подоцна, во две автобиографски писма, Џинот многу поостро ќе го осуди Авксентија, изнесувајќи ги прогоните на коишто бил изложен од страна на владиката. Во едно автобиографско писмо, напишано во Скопје на 9 февруари 1856 г. и упатено во Белград до трговецот, емигрантот од Скопје, хаџи Горѓе Поповиќ, Џинот го изнесува напуштањето на Скопје (коешто следело после судрувањето со скопскиот владика и некои граѓани), во 1853 година, па пишува: „Аз станах, отидох в Велес у манастир св. Јован. Но велешкиј владика Авксентија посла два сејмена (пандура) да ми свезат руци наопако и бијуки до Велес да ме заведат; голема срамота ми нанесе тој немилостив епископ! Свезан ме отведоха сејмените до крај града. Мои собаќа и отечественици ме отмаха от них . . .“ (писмото не е публикувано,

¹⁰) Д-р Владимир Ѓоровиќ, Мостар и негова Српска православна општина, Београд, 1933, 52—55;

¹¹) Ј. Радуловиќ, Режим фанариота у „турској“ Херцеговини, Историски записи, II, 1—2, 39 сл.; В. Скариќ, Из прошлости Босне и Херцеговине XIX вијека, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, Год. I, 1949, 32;

¹²) Х. Поленаковиќ, Страници од македонската книжевност, Скопје, 1952, 192;

¹³) Наведеното дело, 136, 192, 220;

¹⁴) „Цариградски вестник“, № 204—205, 18. XII. 1854;

текстот го давам со денешна азбука, исправувајќи ја и интерпункцијата). Во друго едно автобиографско писмо, пишувано во Скопје на 23 април 1856 г. и упатено пак во Белград, Џинот дава некои нови детали за прогонувањата на коишто бил изложен од страна на Авксентија. Откако престојувал во Влашко и во Белград — пишува Џинот — „... па си дојдох дома. Почех оште поуредно да учам. Но дојде друг владика именем Авксентија Болгарин, но хилјада пути позол от првите (мисли Грци владици). — Он како дојде, разбра ради мене; ме призна и ми рече: 300.000 гроша ќе дадам, ја ти ќе останеш, ја ја овде в Велес! Токо ерзилен бегај! Он се к'лна и се опна добро, но и ја силно се сопротивих. Најпосле в црквите ладе проклетија, кој ќе прати у мене дете да учи да е проклет“ (Писмото е непубликувано, само некои мали извадоци се искористени во моите *Страници* ..., текстот го давам со денешна азбука, исправувајќи ја интерпункцијата). — Ете на каков начин Авксентија го оневозможила Џинот во неговата просветителска работа и со какви сè средства се служел да го набрка од Велес.

Многу повеќе го осудува Џинот митрополитот Авксентија во автобиографското писмо пишувано за време престојот во прогонство во Гјузел-Хисар. Изнесувајќи ги во тоа писмо бројните непријатели, што му го згорчувале животот и му пречеле во работата, Џинот особено многу го напаѓа Авксентија: „Гонение с бесчестие от Митрополита Авксентија болгарина бескнижнога“, и понатаму: „Разорение на училиштето ми от Истаго“, и пак: „Разни безчестии от суштаго“, и, на крајот: „Неучението и простотата на отечеството от пострекании Авксентиеви силно ме гони, но и оно само незнае за какви причини“¹⁵⁾. И од овие зборови на Џинот се гледа како Авксентија се однесувал спрема најагилниот велешанец на полето на народната просвета и како истата ја оневозможила. За работата на Авксентија во Велес прилично опширно пишува К. во својата расправа за Велес¹⁶⁾, од која се дознаваат, макар што доста оскудно, и некои лоши страни на Авксентија. „Авксентий е дошел от Херцеговина с грамадно богатство“, тој „наченал е да води един такъв раскошен живот, каквото до тогаз не сж виждали в Велес“. Кај себе имал цел куп од слуги и гавази. „Правил скжпи пиршества“, држел „найхубаи конье“ во целиот град. За народната просвета малу интерес покажувал; од поповите големи такси земал за запопување. Според К. простиот народ го сакал митрополитот, но мнозина од повидните граѓани го осудувале поради диктаторскиот став и „среброљубието“.

¹⁵⁾ Х. Поленаковиќ, Страници ..., 220;

¹⁶⁾ К. Сегашното и недавното минјло на град Велес, Периодическо списание, кн XI, 1892, 553 сл.;

Набркан од Велес, Авксентија и во Кустендил не ќе има поинакво држење¹⁷⁾. Нешто подоцна тој ќе заземе опозиционен став спрема Патријаршијата, ќе биде испратен во заточеништво и на 1. II. 1865 ќе умре како страдалец за народни права¹⁸⁾.

H. Polenaković

CONTRE QUEL ÉVÊQUE A ÉTÉ ÉCRIT LE POÈME
„ГЛАС ОТ ДАЛЕКА ЗЕМЛЈА“ DE ANDRÉYA PETKOVITCH

(Résumé)

Il n'y a pas longtemps on croyait que le poème „Glas ot daleka zemja“, qui représente une vive protestation contre l'exploitation et le pillage effectués par un évêque bulgare dont le siège se trouvait en Macédoine, a été écrit par le célèbre poète macédonien Constantin Miladinov.

L'article de A. Spasov (paru dans „Makedonski jazik“, III-e année № 7, 155—166) a renversé cette opinion et a prouvé à la fois que l'auteur de ce poème était le peu connu poète macédonien Andréa Petkovitch (né à Bachino Sélo, près de Veles).

L'auteur de cet article donne encore une preuve en faveur de la constatation de Spasov et fixe le nom de l'évêque bulgare contre qui a été écrit le poème en question.

Le nom de l'évêque bulgare contre qui A. Petkovitch a écrit son poème est Avksentiy Vélechki. Cet évêque, avide d'argent, avait son siège à Veles à partir de 1848 jusqu'à 1855.

Pendant ce temps il exploitait beaucoup et sans pitié les habitants macédoniens de l'évêché de Veles, ainsi que Petkovitch le dit dans son poème. D'après les écrits d'un autre écrivain macédonien (de Veles) Jordan Hadži Constantinov Džinot, cet évêque avait fermé l'école macédonienne de Džinot tout en le persécutant. A cause de ces persécutions Džinot a été obligé de quitter sa ville natale. Džinot a parlé à plusieurs reprises de la tyrannie de l'évêque. Avant son arrivée à Veles, Avksentiy, en qualité d'évêque de Mostar, avait pillé les pauvres habitants de l'Herzégovine pendant les années 1838—1848.

¹⁷⁾ Г. Баласчев, Автобиографни бележки на Синесий, епископ в Штип и Пловдив и Митрополит в Одрин, Охрид и Скопие, Софија, 1934, 5—6;

¹⁸⁾ Сборник на Българската академия на науките, XIX, 37.